

Archiefsscenario's in de praktijk

Op weg naar de toekomst (1)

Roland Bisscheroux en Jan Nekkers ■

In 2015 zijn in opdracht van Archief 2020 toekomstscenario's voor de archieffunctie opgesteld, onder de titel: *Op weg naar 2020 en verder... Het verhaal van de archieffunctie*. Daarna is het landelijk stil geworden over de toekomst van archieven en archivaris. Het Waterlands Archief pakt samen met Futureconsult de draad op en werkt aan een eigen toekomstscenario.

Inspirerende scenario's waarin nieuwe paradigma's konden worden geformuleerd of nieuwe aannames konden worden verkend over de archieffunctie in de toekomst, dat was het doel van het project 'Ontwikkeling toekomstscenario's archieffunctie' van Archief 2020. Initiatiefnemer was algemeen rijksarchivaris Marens Engelhard, de uitvoering lag bij het adviesbureau Futureconsult. De vraagstelling luidde als volgt: 'De informatiesamenleving verandert continu. De overheid digitaliseert haar werkprocessen en is ambitieus in haar digitale dienstverlening. Dat heeft ook gevolgen voor de archieffunctie. Hoe kan de archiefsector een betekenisvolle bijdrage blijven leveren? Waar liggen de kansen en uitdagingen en wat is de kracht van de sector?'

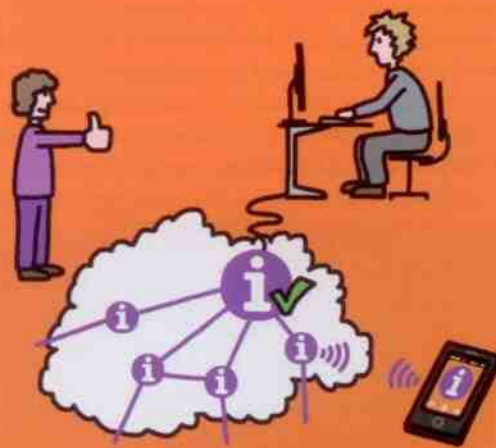
Het project ontwikkelde in multidisciplinair verband een aantal toekomstscenario's voor de inrichting van de archiveringsfuncties. Die scenario's zijn niet bedoeld als 'blauwdruk' of beleidsnota. Wel als inspiratie voor gedachtevorming, verkenning en debat binnen de archief- en informatiesector. In oktober 2015 werden de scenario's gepresenteerd en besproken tijdens een managementconferentie van BRAIN en Archief 2020 met directeuren van archiefinstellingen. Eind 2015 werden de scenario's beschikbaar gesteld in verhaalvorm onder de titel *Op weg naar 2020 en verder... Het verhaal van de archieffunctie*.

Ten geleide

Dit is het eerste artikel in een reeks over de toekomst van de archieffunctie en van archiefinstellingen. Overzicht wordt geboden en suggesties worden aangereikt voor de praktische invulling van meerjarenbeleid en -plannen. Op weg naar de toekomst in de praktijk dus. In het volgende nummer van het *Archiefblad* (februari 2018) verschijnt het tweede artikel. Dan gaat het over de uitwerking van nieuwe businessmodellen en nieuw beleid.

OP WEG NAAR 2020 EN VERDER... Het verhaal van de archieffunctie

Informatiesamenleving

De publicatie *Op weg naar 2020 en verder* begint met een schets van een ontwikkeling die grote impact gaat hebben op de archieffunctie: de digitalisering en de komst van de informatiesamenleving. Op basis van deze ontwikkeling worden drie scenario's geschetst: passieve papieren openbaarheid (2015), het hybride archief (2020) en goudmijn van de informatiesamenleving (2025). Het eerste scenario beschrijft de huidige situatie en is als zodanig geen toekomstscenario. Het derde scenario is gebaseerd op een radicaal doortrekken van de trend van digitalisering en informatisering naar de toekomst toe.

Waterlands Archief

Centrum voor regionaal historisch onderzoek

In het tweede scenario, het hybride archief (2020), is de archief functie op hoofdlijnen als volgt. Omdat maatschappelijke organisaties en burgers meer en meer bij totstandkoming en uitvoering van overheidsbeleid participeren, pogen archieven deze maatschappelijke bewegingen in hun selectielijsten te vatten. Naast de traditionele functies van het archief – ondersteuning van de administratie en behoud van erfgoed – krijgen archieven steeds meer de functie om overheidsinformatie in de vorm van omvangrijke gegevensbestanden ('big data') te verschaffen. Alle overheidsinstellingen die overheidsarchieven beheren, hebben zich aangesloten bij het landelijk netwerk van e-depots. Er wordt hard gewerkt aan het verbinden van verschillende toegangskanalen tot informatie en geavanceerde(re) integrale zoekmachines voor de ontsluiting. Papierdocumenten worden nog steeds gedigitaliseerd, inmiddels gebeurt dit volledig fabrieksmatig. Archieven functioneren steeds meer als adviesorgaan voor het bewaren van overheidsinformatie. Studiezalen bestaan nog wel, maar het aantal bezoeken is de afgelopen jaren verder teruggelopen.

In het derde scenario, goudmijn van de informatiesamenleving (2025), is de archief functie radicaal gewijzigd ten opzichte van de huidige situatie. Binnen dit scenario spelen ontwikkelingen waarvan de uitkomst sterk onzeker is: de kostenontwikkeling van opslag en duurzaam beheer, de ontwikkeling van de opvattingen met betrekking tot privacy en de ontwikkeling van de opvattingen met betrekking tot openbaarheid. Het overgrote deel van de papierdocumenten en fysieke objecten is gedigitaliseerd in geautomatiseerde scanstraten. De documenten en objecten die niet voor vernietiging in aanmerking komen, zijn ondergebracht bij diverse culturele instellingen. Er is één landelijke toegang voor alle gedigitaliseerde en 'digital born' informatie uit heden en verleden. Het netwerk van archieven heeft de rol van 'clearing house' op zich genomen, door erop toe te zien dat informatie niet ten onrechte openbaar wordt gemaakt of juist wordt achtergehouden. De vaste waarde die de archief functie ook in de toekomst vervult, is gelegen in het versterken van het vertrouwen in de juiste werking van de samenleving.

Toekomstscenario's

Toekomstscenario's zijn simpel gezegd beelden die een mogelijke toekomst schetsen. Scenario's zijn geen voorspellingen, maar ze moeten wel plausibel zijn. Ze geven weer hoe de toekomst eruit

kan zien als de ontwikkeling van digitalisering en informatisering zich zo door zal zetten zoals het er nu uitziet. Centraal uitgangspunt is loskomen van vastgeroeste denkpatronen en de waan van de dag, om vervolgens zicht te krijgen op de kansen en bedreigingen in de toekomstige wereld. Deelnemers aan scenariotrajecten verplaatsen zich in de toekomst en worden uitgedaagd de implicaties van de scenario's te onderzoeken. Zo vormen ze de basis voor nieuwe business of strategie en kunnen strategische keuzen op hun toekomstvastheid worden getoetst.²

De scenario's uit *Op weg naar 2020 en verder* dienen verschillende doelen. De scenario's zijn ten eerste bedoeld als aanknopingspunt voor een bredere dialoog in de sector over de ontwikkeling van de archief functie (zoals tijdens de managementconferentie van BRAIN en Archief 2020). Daarnaast kunnen de scenario's ook worden ingezet als inspirerende bouwstenen voor verdere gedachtevorming en in het debat met andere archiefcollega's. Tot slot kunnen belanghebbenden en betrokkenen in de archief- en informatiesector binnen overheden de scenario's inzetten bij het maken van strategische keuzes, bijvoorbeeld bij het verkennen van nieuwe businessmodellen of nieuw beleid. Dat laatste gebeurt bij het Waterlands Archief.

Waterlands Archief

Het Waterlands Archief is een middelgrote archief dienst van zes gemeenten in Noord-Holland met vijftien medewerkers en een jaarlijkse begroting van 1,2 miljoen euro. Vanwege het opstellen van een nieuw programma voor de periode 2018-2021 is met hulp van Futureconsult een scenariotraject gestart. Bij het Waterlands Archief worden de scenario's gebruikt om een 'strategische conversatie' te voeren met de betrokkenen bij het archief. Om te beginnen is dat het bestuur, bestaande uit afgevaardigden uit de colleges van burgemeester en wethouders van de zes betrokken gemeenten. Ook het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier is, als belangrijke afnemer van diensten, betrokken. Een tweede groep betrokkenen wordt gevormd door de informatiebeheerders van de zes gemeenten. En tot slot wordt ook het personeel van het Waterlands Archief betrokken. Een tweede doel van het gesprek over de scenario's is normatief te onderzoeken wat gewenste en ongewenste elementen van de toekomst zijn en ten derde worden de scenario's gebruikt om strategische keuzes voor de toekomst te bespreken. >>

futureconsult

we take a closer look
at tomorrow

>> In twee bijeenkomsten zijn de scenario's uit *Op weg naar 2020 en verder* gepresenteerd, in groepjes van drie besproken en vervolgens plenair gepresenteerd en bediscussieerd. De voor Archief 2020 ontwikkelde scenario's zijn gebruikt ter inspiratie, waarmee de deelnemers vervolgens zelf hun eigen scenario's bouwen. De bevindingen van de twee bijeenkomsten zijn in de vorm van een concreet toekomstscenario teruggekoppeld in een laatste bijeenkomst van het bestuur met een aantal personeelsleden. Opvallend is de bereidheid van de betrokkenen om de discussie te voeren over de toekomst van het Waterlands Archief. Dát de archieffunctie gaat veranderen ten gevolge van digitalisering en de komst van de informatiesamenleving is evident, maar wát er gaat veranderen, daarover wil iedereen graag meedenken. Opvallend is verder dat er ondanks alle verschillen en onzekerheden in verwachtingen ook gemeenschappelijke lijnen voor de toekomst naar boven komen.

Toekomstbeeld

Deelnemers aan de workshops schetsten het volgende toekomstbeeld voor het Waterlands Archief voor 2025.

Vanaf 2018 is in toenemende mate alle informatie digitaal gearchiveerd. Dat geldt niet alleen voor bestaande archivalia uit het fysieke depot, maar steeds completer voor digitale informatie. Doordat alle digitale informatie bewaard wordt, bevat het archief niet alleen teksten maar ook filmpjes, afbeeldingen en geluidsopnames. Telefoongesprekken, tekstberichten: alles wordt opgeslagen. Om het digitaal archiveren onder de knie te krijgen, is het Waterlands Archief partnerschappen aangegaan met partijen die grote ervaring hebben met het digitaal archiveren van nieuwe informatie, zoals beeld, geluid, websites en sociale media. Er zijn 'data scientists' in dienst genomen die intensief samenwerken met de huidige medewerkers. Uit deze samenwerking is een nieuwe overkoepelende functie ontstaan: de digivaris. De afgelopen periode is de centralisering van de overheidsarchieven alleen maar voortgeschreden. In 2025 is het Waterlands Archief onderdeel van een groter landelijk geheel van lokale

archieven die gezamenlijk centrale, uniforme bewaar- en ontsluitingsstrategieën hebben ontwikkeld. Alle beschikbare informatie blijft bewaard in één landelijke database. Er is immers genoeg ruimte in de 'cloud' en het is vaak duurder om het digitale archief op te schonen dan om alles te bewaren. Strategie van de overheid is om alle informatie vanuit het centrale landelijk archief toegankelijk te maken via lokale portals. Alle informatie van lokale overheden (en andere organisaties en burgers) wordt in een landelijke database opgeslagen. Dat biedt de mogelijkheid de informatie van verschillende overheidsniveaus te koppelen aan diverse kaarten, zodat de informatie per regio beschikbaar is. In 2025 is het Waterlands Archief een belangrijk onderdeel van het digitale landschap. Het fungeert daarin als een anker van vertrouwen in de digitale overheid. Het archief garandeert dat (overheids) informatie op een juiste, veilige, betrouwbare en integere manier bewaard en ontsloten wordt. Doordat het archief de informatie bewaart en ontsluit op thema's waarover overheden, organisaties of burgers verantwoording moeten afleggen, vormt het Waterlands Archief het collectief geheugen van de samenleving.

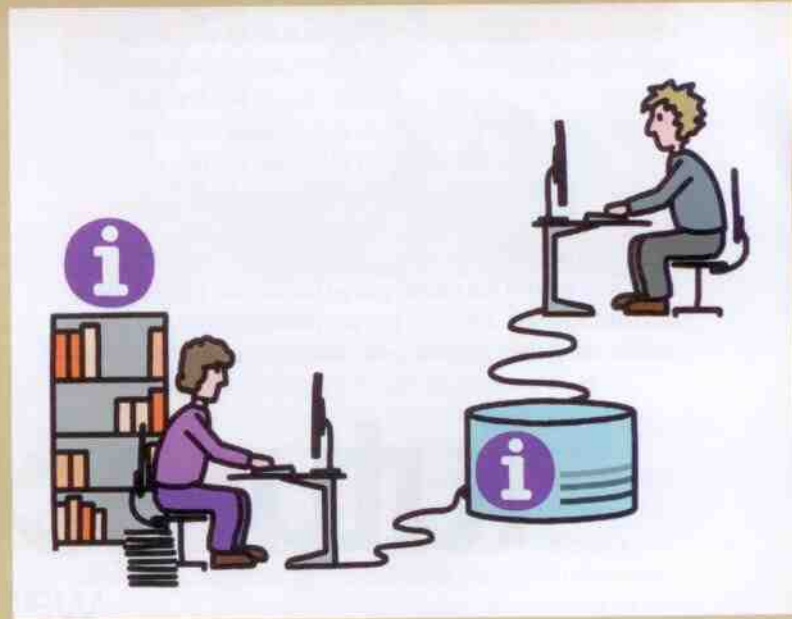
Functies en waarde

Het Waterlands Archief heeft in 2025 verschillende maatschappelijke functies: collectief geheugen, duurzaam toegankelijke bron van informatie, betrouwbare informatiebron, adviseur en kenniscentrum. Het Waterlands Archief vormt ten eerste het collectief geheugen van Waterland. Door beheer en expositie van archiefstukken houdt het Waterlands Archief het collectief geheugen levend en wordt het cultureel erfgoed gewaarborgd. Veel scholen maken gebruik van deze functie voor hun lesprogramma als onderdeel van het vak geschiedenis. Daarom heeft het Waterlands Archief ook een educatieve functie. In het digitaal klaslokaal leren scholieren op een interactieve manier over de geschiedenis van de plek waar zij wonen. Ten tweede is het Waterlands Archief een duurzame en (fysiek) toegankelijke bron van informatie waar de betrokken gemeentes

Scenario 1: passieve papieren openbaarheid.
Uit: *Op weg naar 2020 en verder...*

Scenario 2: het hybride archief.
Uit: *Op weg naar 2020 en verder...*

graag hun data aan toevertrouwen. Het archief waarborgt de continuïteit, beschikbaarheid en toegankelijkheid van overheidsinformatie. Het Waterlands Archief is vanuit elke huiskamer toegankelijk en biedt hiermee een zeer flexibele informatievoorziening.

De derde functie is die van betrouwbare informatiebron. Het Waterlands Archief waarborgt de betrouwbaarheid van de informatie. Het archief fungeert in het brede digitale informatielandschap als een gedegen informatiebron die de betrouwbaarheid en authenticiteit van de geboden informatie kan garanderen. Ook is het Waterlands Archief een waarborg voor de privacy van burgers. Gevoelige (overheids)informatie komt niet zomaar op straat te liggen.

Ten vierde heeft het Waterlands Archief een adviserende en regulerende functie voor de aangesloten lokale overheden. Medewerkers van het archief adviseren lokale overheden bij de archivering van hun digitale data. Het archief heeft ook een selectiefunctie en stelt de criteria vast die bepalen wat bewaard blijft en wat gewist wordt, afhankelijk van de relevantie en gevoeligheid van het materiaal. Ook geeft het Waterlands Archief richtlijnen voor dataopslag aan lokale overheden en controleert zo nodig de naleving daarvan.

Ten slotte heeft het Waterlands Archief een functie als kenniscentrum voor de aangesloten overheden. Het draagt bij aan een verdere professionalisering van de informatiebeheerders bij de lokale overheden. Het Waterlands Archief is hierin proactief en een professionele partij.

Uit het voorgaande wordt de volgende maatschappelijke waarde afgeleid: het Waterlands Archief is het betrouwbare geheugen van de samenleving.

Vervolg

Bovenstaand toekomstscenario is met het bestuur en een aantal personeelsleden onderzocht op drie aspecten: is het relevant (zijn dit de dingen die een rol spelen), is het plausibel (is het een

logisch opvolgend geheel van heden naar toekomst) en is het radicaal genoeg (is het daadwerkelijk anders dan nu)? Vastgesteld werd dat verder vooruit kijken dan 2021 niet zinvol is, gezien het tempo van de externe ontwikkelingen. Ook een invulling van de genoemde functies met activiteiten en een fasering daarvan was nog niet haalbaar. De vragen of het scenario radicaal en plausibel is, zijn daarmee moeilijk te beantwoorden. In het scenario worden wel de relevante zaken genoemd.

Over de geformuleerde functies bestaat overeenstemming, maar hoe deze vorm krijgen onder invloed van digitalisering in de informatiesamenleving nog niet. Een van de onbeantwoorde vragen is of er landelijke voorzieningen gaan komen voor het duurzaam beheeren en toegankelijk maken van overheidsinformatie of juist niet. Een andere vraag op technisch gebied is welke rol de blockchain gaat spelen in het waarborgen van de betrouwbaarheid en authenticiteit van archiefstukken. Onduidelijk is ook welke rol van het archief wordt gevraagd door (toekomstige) partners. Denk hierbij primair aan historische verenigingen, musea, bibliotheken en voortgezet onderwijsinstellingen. Maar te denken valt ook aan cultuurhuizen, de Vrije Academie, de Volksuniversiteit et cetera. Het Waterlands Archief moet hierbij 'van buiten naar binnen denken' en daarmee in een meer faciliterende rol komen.

Het Waterlands Archief zal de komende jaren 'op reis gaan' om haar rol in het nieuwe landschap te onderzoeken. Flexibiliteit en keuzemomenten zijn belangrijk in die reis. Het Waterlands Archief zal daarbij meer naar buiten treden om te onderzoeken waar het een bijdrage kan leveren. Met de verkenning van het toekomstscenario is onderzocht wat de maatschappelijke functies zijn en wat de maatschappelijke waarde is van het archief de komende jaren. De volgende stap is om mogelijke nieuwe businessmodellen en een nieuw programma uit te werken.

Conclusie

De kern van de opgave van het Waterlands Archief is en blijft het duurzaam beheeren en op een betekenisvolle wijze beschikbaar stellen van procesgebonden informatie die als zodanig is gewaardeerd. Deze wettelijke taken zijn vastgelegd in de gemeenschappelijke regeling van het Waterlands Archief. Tegelijkertijd is de manier waarop we met archieven omgaan sterk aan het veranderen. Het Waterlands Archief staat de komende jaren voor de opgave om de huidige werkzaamheden te continueren en tegelijkertijd de omslag te maken naar een nieuwe invulling van haar taken. Het traditionele concept van het Waterlands Archief als vindplaats van tastbare objecten is niet langer actueel. Een digitale archiefbewaarplaats is niet lokaal gebonden, maar kan ook een landelijke voorziening zijn of bij de archiefvormer zelf zijn ingericht. Het Waterlands Archief moet in de toekomst daar zijn waar het nodig is. Dat vraagt om meer netwerken en samenwerken met partners en om aanwezigheid op (virtuele) plaatsen waar ons publiek komt. ■

Noten

- 1 ■ *Op weg naar 2020 en verder... Het verhaal van de archief-functie* (2015).
- 2 ■ Jan Nekkers, *Wijzer in de toekomst. Werken met toekomst-scenario's* (2011).

Roland Bisscheroux ■ directeur-archivaris van het Waterlands Archief (r.bisscheroux@waterlandsarchief.nl).

Jan Nekkers ■ oprichter en directeur van Futureconsult (nekkers@futureconsult.nl).

Scenario 3: goudmijn van de informatiesamenleving.

Uit: *Op weg naar 2020 en verder...*

